

قازاق اۆز ادهلبه تشنات قازناسى

اۆز - ەرتەگەر

4

شىنجاڭ خالق باسپاسى

قازاق اۆمر اھل بىر تىنك تارنامى

اڭىز - ەرتەڭلەر

4

شىنجاڭ حالق باسپاسى

۲۰۰۸ ۋىرجى

图书在版编目(CIP)数据

民间故事与传说 .4: 哈萨克文/布尔力克 编. 乌鲁木齐:
新疆人民出版社, 2008.11
ISBN 978-7-228-12044-4

I. 民... II. 布... III. — 哈萨克族 — 民间故事 — 作品集 — 中国 —
哈萨克语 (中国少数民族语言) IV .I277.3

中国版本图书馆 CIP 数据核字 (2008) 第 178658 号

责任编辑:阿布都哈依木
责任校对:马吾提
封面设计:夏提克

中国哈萨克民间文学大典 — 故事与传说 (哈萨克文) (4) 布尔力克 编

新疆人民出版社出版
(乌鲁木齐市解放南路 348 号 邮政编码: 830001)
新疆新华书店发行
新疆八百印务有限公司印刷
880×1230 毫米 32 开本 10.625 印张
2008 年 11 月第 1 版 2008 年 11 月第 1 次印刷
印数: 1 — 3000

ISBN 978-7-228-12044-4 定价: 15.00 元

از ۇلتتاردىڭ تاڭداۋلى كىتاپتارىن شىعارۋعا ارنالغان مەملە-
كەتتىك قارجى ارقىلى دەمەلگەن نىشان

全国少数民族出版资金资助项目

جاۋاپتى رەداكتور: *ابدىقايىم زىكىريا ۇلى
كوررەكتور: *ماۋلىت *شارىپ ۇلى
مۇقاباسىن جوبالاعان: شاتتىق اڭسا

قازاق اۋىز ادەبىيەتىنىڭ قازىمىسى —

اڭىز - ەرتەگىلەر

(4)

باسپاعا دايىنداعان: بىرلىك ناۋكەن ۇلى

*

شىنجاڭ خالىق باسپاسى باستىردى
(*ۇرىمى قىلالى، وڭتۇستىك ازاتتىق كوئەسى، 348 - ۋىلا)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتاپ دۇكەنىنەن تاراتىلدى
شىنجاڭ باباي باسپا ستەرى شەكتى سەرىكتىگىندە باسلىدى
فورمات 1/32 1230×880 ، 10.625 باسپا تاباق

2008 - جىل ، قاراشا ، 1 - باسپاسى

2008 - جىل ، قاراشا ، 1 - باسلىۋى

تىراجى: 3000 — 1

ISBN 978-7-228-12044-4

باعاسى: 15.00 يۋان

باسپادان

قازاق حالقىنىڭ اۋىز ادەبىيەتى ءوزىنىڭ كوركەمدىك -
يدەيالىق نارىمەن، ەستەتيكالىق قۋات - تەگەۋرىنىمەن، ءتۈر -
جانرلارنىڭ مولدىمەن، تاقىرىپتىق جانە سىۋجەتتىك
بايلىمەن، قوعامدىق - ەۋمەتتىك جانە تارىيەلىك تەرەڭ ءمان -
مازمۇنىمەن ەرەكشەلەندى. ول كۈنە تاس داۋىرىندە پايدا بولپ.
تۈركىلىك تۈستى باستان كەشىرگەن، ودان بەرى دە قازاق
حالقىنىڭ قالىپتاسۋ تارىخىمەن بىتە قايناسپ، بىرگە جاساپ
كەلە جاتقان تەڭدەسى جوق رۋحاني مۇرا. ول بايرىعى اتا -
بابالارىمىزدىڭ نانم - سەنىمدەرىنەن، تارىخىنان، تۇرمىس -
تىرىلىگىنەن، اسىل - ارمانى، بىيك مۇراتىنان جان - جاقىتى
ماعلۇمات بەردەدى ءارى ۇلتتىق رۋحاني مادەنيەتتىڭ عاسىرلار
تىزبەگىندەگى تارىحي وزگەرىسەن، ەتيكالىق سانامەن قارايلاس
ءجۈرپ وتكەن جولسىن دا كوز الدىمىزعا ەلەستەتە الادى. اۋىز
ادەبىيەتىنىڭ شىعارۋشىسى دا، تاراتۋشىسى دا، تىڭداۋشىسى دا -
حالىق. سوندىقتان ول شىن مانىندە، حالقتىڭ ءوز ەنشىسى
بولپ تابىلادى. ياعنى اۋىز ادەبىيەتى - حالقى
شىعارماشىلىغىنىڭ ايرىقشا سالاسى، اۋىزشا شىعارىلىپ، اۋىزشا
تاراعان كوركەم ادەبىي تۈنىدىلاردىڭ جىيىنتىق اتاۋى. سونىمەن
بىرگە عىلىم مەن مادەنيەتتە «حالىق شىعارماشىلىعى»،
«حالىقتىڭ اۋىزشا ءسوز ونەرى» دەيتىن اتاۋلار دا وسىعان جاقىن
ماعىنادا قولدانىلادى. 1846 - جىلى اعىلشىن عالمى ۆيلىام
تومس ۇسىنعان فولكلور (اىلىشىنشا حالقى دانالىعى) ءسوزى دە

اۋىز ادەبىيەتى اتاۋى ءۇشىن حالقارالىق عىلمىي اتاۋ رەتىندە قابىلدانغان. بۇلاردىڭ قاي - قايسىسى دا ءبىرىنىڭ ورنىنا ءبىرى قولدانىلىپ كەلەدى. باتىس ەۋروپا، امەرىكا، اۋسترالىيا حالقتارىنىڭ ءعىمىندا بۇل ءسوزدىڭ ماعىناسى تىم اۋقىمدى، ول حالقتىڭ كىىم - كەشەك، قۇرال - جابدىق، ادەت - عۇرىپ، تۇرمىس - سالت، نانىم - سەنىم، سونداي - اق، ءتۇرلى كوركەمونەرىن (پەھزىيا، مۇزىكا، ءبى. ويۋ - ورنەك. توقىما ونەرى، ت. ب) تۇتاستاي اتاۋ ءۇشىن قولدانىلادى. بۇل جاعىنان العاندا ول تەك اۋىز ادەبىيەتىن عانا ەمەس، «ەتئولوگىيا»، «ەتئو مادەنىيەت» دەيتىن ءعىمدارمەن دە ساباقتاسىپ، ماعىنالاسىپ جاتادى. قازاق ادەبىيەت تائۋ عىلىمىنداى «اۋىز ادەبىيەت» دەگەن ءعىم دا «فولكلوردىڭ» وسى مانىمەن ساباقتاس دەپ قاراۋعا ابدەن بولادى. بۇلار ءبىرىن - ءبىرى تولىق سىپاتتاي بەرەدى. اۋىز ادەبىيەتىن زەرتتەيتىن عىلىمدى «فولكلور» دەپ اتاۋىمىزدا وسعان بايلانىستى.

ءبىز وسى ۇستانىمدى باسشىلىققا الا وتىرىپ، قازاق ادەبىيەتىنە ەڭبەك سىڭىرگەن ءبىر ءبولىم عالىمداردى نەشە مارتە شەكە ءتۈيىستىرىپ «قازاق اۋىز ادەبىيەتىنىڭ قازىناسى» دەگەن فولكلور اتاۋىنا سىيمدى تاقىرىپتا ۇلاسىپالى كىتاپ شىعارۋدى مىندەتكە الدىق. ماقسات - فولكلورعا جاتاتىن دۇنيەلەردى شاما بار تولىق قامتۋ. ويتكەنى، كوشپەلى قوعامدا فولكلور بەلگىلى ءبىر الەۋمەتتىك توپتىڭ عانا شىعارماشىلىعى ەمەس، جالپى حالقتىڭ حانى مەن قاراسىنا، باتىرى مەن يىىنە، بايى مەن كەدەيىنە ورتاق ونەر، امبەگە تىەسەلى مۇرا. سول تۇستا بۇكىل قوعام اۋىزشا ونەر مەكتەبى بولدى. وسىعان لايىق اۋىز ادەبىيەتىنىڭ جۇگى دە وراسان زور بولدى. حالقتىڭ تاريحي زەردەسى، فىلوسوفىالىق وي - تۈيىندەرى، پەداگوگىكالىق

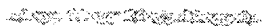
تاجىرىيەسى، ادامگەرشلىك ولشەمدەرى، كاسپىتىك ادەبىيەتكە
«تان كوركەمدىك سۇرانستارى، تەاتىرلىق ونەرگە تيەسەلى ەسەسى
اۋىز ادەبىيەتىنە جۇكتەلدى. «س جۇزىندە اۋىز ادەبىيەتىنىڭ
ارالاسپايتىن سالاسى قالعان جوق. «بىز بايىرىعى اتا -
بابالارىمىزدىڭ وسىنداي ونەر مەكتەبىنەن جارالعان بارلىق
دۇنيەلەرىنىڭ باسەن بىرىكتىرىپ جالپى حالىققا، كەلەر ۇرپاققا،
زەردەلى زەرتتەرمەندەرگە تابىس ەتۋ ماقساتىندا «قازاق اۋىز
ادەبىيەتىنىڭ قازىناسىن» الدارىڭىزعا تارتتىق.

قازاق اۋىز ادەبىيەتى ۇلكەن تۇلعالدان باسپا «سوز بەتتەرىندە
جارق كورىپ بولدى. «بىراق، «الى دە شاشىراندى كۆيدە. رەفورما
جاساپ، ەسك اشۋدان بەرگى 30 جىل بويى شىنجياڭ حالىق
باسپاسىنان اڭىز - ەرتەگىلەر، قارا ولەڭدەر، قىسا - داستاندار،
قازاق ەمشىلىگى، ەنە تارىيە، ۇلتتىق اس - تاعامدار، ت.ب.
فولكلورعا قاتىستى دۇنيەلەر ۇزبەي جارق كورىپ كەلەدى.
1979 - جىلدان باستاپ «شالەين» جۇرنالىن شىعارىپ اۋىز
ادەبىيەتىنىڭ العاشقى سونى مۇرالارىن جىناپ، تۇڭغىش توپتا
باسىلىم كورسەتتى. «بىز بۇل جولى وسى نۇسقالاردى نەگىزگە
الا وتىرىپ جانە ەلىمىزدىڭ «شى - سىرتىندا باسلىم تاپقان
نۇسقالارىن سالىستىرۋ، سارالاۋ، تولىقتاۋ، رەتتەۋ ارقىلى
جانرلار بويىنشا جۇيەلى قۇراستىرىپ وتىرمىز.

قازاق اۋىز ادەبىيەتىنىڭ «تۇر - جانرلارى مول جانە كۇردەلى
بولىپ كەلتەندىكتەن جانرلىق جاقتان «بولۇ بىزگە قىيىندىق
تۇدىردى. «تۇرلى تانىمدار ارا تالاس - تارتىستان سولڭ اقىندار
ايتىسى، اڭىز - ەرتەگىلەر، باتالار، جاڭىلتىپاشتار، جۇمباقىتار،
جىراۋلار جىرلارى، زالڭ - جارعىلار، كۇلدىرگىلەر، قارا
ولەڭدەر. قىسا - داستاندار، ماقال - ماتەلدەر، مىسال -
تامسىلدەر، تۇرمىس - سالت جىرلارى، ۇلەسكەرلەر، ۇلتتىق

ويندار، خالق اندەرى، شەجىرە، شەشەندىك سوزدەر دەپ ون
 سەگىز توپقا جىكتەدىك. عىلمىي ءبولۇ جاعىنا قاتال تالاپ
 قويعانمىزبەن كەيىنر وقشاۋ قالاتىن جانرلاردى وسى توپتىڭ
 نىعايلى بىرىنە تەلىدىك. مىسالى: ميفتەرگە قايسىلار جاتادى،
 اغىزدارعا قايسىلار جاتادى دەگەن سياقتى ماسەلەلەرگە كەلگەندە
 پىكىر بىرلىگىنە كەلە الماعاندىقتان «اغىز - ەرتەگىلەر» دەگەن
 ءبىر اتپەن جىبەرىپ نىعايىنا قاراي ورنالاستىردىق. ماقال -
 ماتەلدەر بۇدان بۇرىنعى باسلىمداردىڭ جانە شەتەلدەگى
 باسلىمداردىڭ بارىندە تاقىرىپتارعا بولىنگەن، ءبىراق، مۇنداي
 ماقال - ماتەلدەر وتە كوپ قايتالانادى، ويتكەنى، قازاقتىڭ ءبىر
 ماقالى بىرنەشە ماعىنا بەرىپ، بىرنەشە تاقىرىپتى قامتىدى.
 سوندىقتان ءبىز الفاۋىت تارتىپكە سالىپ (ءبىرىنشى جولدىڭ
 ءبىرىنشى دىبىسىن نەگىزگە الىپ) شىعاردىق. خالق اندەرىنىڭ
 قاي ءبىرىن الساق تا تۇلىۋ اغىزى، تارىخى بار ءارى خالىقتىق
 قاسىيەتى بويىنشا كوپ ۋارىانتتى. ءبىز خالق اراسىنا ەڭ كوپ
 تاراعان ءبىر نەمەسە بىرنەشە ۋارىانتتىن نەگىز ەتتىك. سونمەن
 بىرگە مۇمكىندىگىنشە ەڭ بايرىعى نۇسقاسىن الۋدى ولشەم
 ەتتىك. ال، بەتاشار مەن باتالار تومىنا دا وسى ءۇردىستى
 ۇستاندىق، نەگىزىنەن خالىقتىق سىپات العان تۇندىلاردى
 بەردىك. قالعان پىكىردى وقىرمان ءوز قولدارىنا العان سولڭ
 ايتار دەپ وسى بويىنشا باسۋعا كەلىستىك.

شىنجاڭ خالىق باسپاسى
 2008 - جىل، شىلدە

مازمۇن

1	 ھەلى ۋەشىن تۇعان ەر
22	 ەرىككەن پاتشا
24	 ەر دودان
35	 ەكى قارا توبەت
38	 ەسەسەن العان تەرەكباي
45	 جاقسىلىققا جاقسىلىق
51	 قۇبىل جۇزىك
61	 قالى مەن قازى
64	 جالعىز كوز
70	 جاباي مەن قارعاشا سۇلۇ
79	 جولداس قاقى
83	 جەتمە بالا
85	 جەردەن شىققان جەلىم باتىر
91	 جىگىت پەن ۋەزىلى قىز
103	 جامان ادام
109	 جەزناي باتىر
113	 جاقسىلىق
126	 جاقسى قاتىن
132	 جەتى ۋەزىپاز
136	 جىلان قابىقتى جىگىت
148	 جارىل تاسىم، جارىل
151	 قاراتاي
156	 قاستاندىق كوكتەمەيدى

1

163	قېز تاڭداۋ
171	قاڭباق شال
174	قورقاۋ شال
181	قاڭغىرغان جەتىم بالا
190	قاراباي باتىر
196	قاھار جانە ونىڭ دوستارى
208	مىڭ قارا باس قوي
234	مۈيىز بەت پاتشا مەن ەسەك مىنگەن پاتشا
242	مات - مات
247	مىسىر پاتشاسى
251	مەزىم مەن سودىر
259	نان باتىر
267	وپىغا جاپا
270	ورال
278	وزاردىڭ تورت ساپارى
290	ولمەستىڭ سۆى
300	پاتشا مەن بۈركىت
309	پاتشا مەن جالماۋىز كەمپىر
313	پەرى قىزى — دەگدار
323	پىيىل
326	يلىنا سۇلۋدىڭ تويى

ەلى ءۇشىن تۇغلان ەر

سوناق ەر تە زاماندا، ەشكى قۇيرىعى كەلتە زاماندا ەرلى - زايىپتى ەكى ادام ءوتىپتى. تۇرمىستارى تار ەكەن، بالا دەگەنگە زار ەكەن. كۈندەردىڭ كۈنىندە ايەلى جۈكتى بولپ، باسى باقىرداي، كوزى توسقانداي، باتىر ءمۈسىندى ۇل تۇپتى. اتىن دەلداس قويىپتى. دەلداس سەگىز جاسقا كەلگەندە ەلىن جاۋ شاۋپ دەلداشتىڭ اناسى دا جاۋ قولىندا تۇتقىن بولپ كەتپتى. شابىندىعا تۈسكەن مالدان اياعى سىنعان سارى الا قۇلىن قالپتى. دەلداشتىڭ اكەسى ونى ءشۈپ جۈلپ بەرىپ، تەگەشتەن سۋارپ باعىپتى. ارادا تالاي جىلدار ءوتپتى. دەلداس المىسقاندى الپ ۇراتىن قارۋلى باتىر، كەزەگەنن كەتىرمەيتىن مەرگەن بولپتى. سارى الا قۇلىن قاشقا جەتكىزەيتىن، قۇسا قۇتقارمايتىن جۇيرىك ات بولپتى. تەگەشپەن سۋارپ وسىرگەندىكتەن ونى - سارى الا تەگەش دەپ اتاپتى. ازامات بولعان، جايدى ۇققان دەلداس ەلىنىڭ نامىسى ءۇشىن جاۋدان كەك الۋعا اتتانباق بولپتى. اتتانار الدىندا ءوزى قايتىپ ورالعانشا «تۇرمىستا قىنالىپ قالماسىن» دەپ اكەسىنە تاۋداي وتىن، ۇيدەي ەت جىناپ، جەردەن قازىپ جەڭدى بىلەكتەي سۋ شىعارىپ بەرىپتى. جۈرەدە اكەسىنە:

— مەن وسى جىناپ بەرگەن وتىننان ءبىر جاعىم، ەتتەن ءبىر اسىم، سۋدان قانجىعاداي قالعاندا كەلەرمىن. مەنىڭ كەلۋ مولىشەرىمدى وسىدان بايقارسىڭ، — دەپتى. اكەسى اق باتاسىن بەرىپ، اقلىن ايتىپ، بالاسىن ۇزاق ساپارعا اتتاندىرىپتى. دەلداس سارى الا تەگەشنى ءمىنىپ جول ازىقتارىن الپ، قارۋ - جاراقتارىن اسىنىپ ءجۈرىپ كەتپتى. كۈن ءجۈرىپتى،

نەشە تۈرلى اسقار تاۋلاردان اسىپتى. ءشول - جازىرالى دالالاردان دا، ورکەشتەپ اققان وزەن - دارىيالاردان دا ءوتىپتى. كۈندەردىڭ بىرىندە وزەننىڭ جاعاسىندا سىير باعىپ جۇرگەن ءبىر تازشاعا جولىعىپتى. دەلداش ءوزىنىڭ بۇل جاققا كەلۋەدەگى جايىن تانىستىرىپ، جاۋعا كەتكەن ەلىنىڭ مالى مەن شەشەسىنىڭ دەرەگىن بىلەتىن - بىلمەيتىندىگىن سۇراپتى. سوندا تازشا:

— سەنىڭ نىزدەپ كەلگەن جاۋىڭدى مەن انىق بىلمەيمىن. بۇل حاندار ورتاسىندا بولعان وقىعا عوي، سوندىقتان ءبىزدىڭ حانىمىزدىڭ حابارى بار ما كەن، وسى جاعىنان استىرتىن سۇراستىرىپ كورسەڭ بولادى، — دەگەن جاۋاپ بەرىپتى.

— مەنا باعىپ جۇرگەننىڭ كىمنىڭ سىيرى؟ — دەپ سۇراپتى دەلداش.

— وسى ءبىزدىڭ ەلدىڭ حانى سىيرلى بلي، حانىنىڭ سىيرى، — دەپتى تازشا.

— سەن بۇل سىيرلاردى مىناۋ ۇلكەن وزەننەن قايتىپ وتكىزىپ باعىپ ءجۇرسىڭ؟

— ءبىر ۇلكەن قىزىل قاسقا سىير بار، سوعان ءمىنىپ الىپ: «باستاغىشتىڭ سىيرى باستا» دەسەم، بارلىق سىيردى باستاپ وتكىزەدى.

— وسىنشا كوپ سىيردى قايتىپ ساۋاسىڭدار؟

— «ساۋىلىرىڭ سىيرى ساۋىل» دەسەك، بارلىقى ساۋىلىپ قالادى. «بايلانعىمىزدىڭ بۇزاۋى بايلان» دەسەم، ەمىپ بولغان بۇزاۋىلار بايلانىپ قالادى.

— مۇنان باسقا تاعى قانداي جۇمىس سىتەيسىڭ؟

— وسى سىيرلاردىڭ يەسى حانىمىزدىڭ ءۇش قىزى بار. حانىنىڭ ءامىرى بويىنشا مەن سولاردىڭ تابانىن تاڭ اتقانشا ءبىر قارىن مايىمەن سىلاپ شىعامىن، كىشى قىزى وتە اقىلدى، تابانىن سىلاپايدى. تەك جىلىنىشىگىن ۇستاپ قانا ۇيىقتاتادى، — دەپتى

تازشا.

دەلداش بارلىق جايدى سۇراپ بولغاننان كەينى، «وسى تازشا بالۋان كورنەدى، وسمەن ءبىر كۈش سىناسىپ كورەيىن» دەپ ويلاپتى دا:

— المىپاق كەرەك پە؟ شەرتىسپەك كەرەك پە؟ — دەپتى، تازشا دەلداشتىڭ بالۋان ەكەننى بىلە قويىپ:
— شەرتىسپەك كەرەك، — دەپتى. العاشقى كەزەكتى تازشاعا بەرىپتى.

تازشا دەلداشتى شەرتىپ قالعان ەكەن، دەلداش سويىل سىلتەم جەرگە بارىپ ءتۈسىپتى. ەكىنشى كەزەكتە دەلداش شەرتكەن ەكەن، تازشا ءبىر شاقىرىم جەرگە بارىپ ءتۈسىپتى. دەلداش تازشاعا جاڭا كىمدەر جانە التىن — ءدىلدا بەرىپ:
— سىردى مەن باعايىن، سەن ءوز جۈمىسىڭدى ستە، — دەپ حاننىڭ ازابىنان قۇتقارىپ، ونى ەلىنە قايتارىپتى.

دەلداش تازشانىڭ كىيىمىن كىيىپ، ءوز كىيىمىن، قارۋ — جاراعىن سارى الا تەگەشكە بوكتەرىپ، ءبىر تال قۇيرىعىن جۈلپىلىپ قويما بەرىپتى. سارى الا تەگەشتىڭ ءبىر ەرەكشەلىگى بار ەكەن — ول دەلداشتان باسقا جاندى جانىنا جولالتپايدى ەكەن. دەلداش قويا بەرەردە الپ قالعان ءبىر تال قىلىن تۇتاسا قايدا بولسا دا جەتىپ كەلەدى ەكەن.

دەلداش تازشانىڭ ورنىندا حاننىڭ سىيرىن باعىپ ءجۈرىپتى، كەشكە تامان سىيرىلارنى وزەننەن وتكىزەردە تازشانىڭ ايتقان سوزدەرىن ۇمىتىپ قالىپتى. تازشا كەشكەن سوڭ «بۇعان نە بولدى» دەسىپ حاننىڭ قىزدارى وزەن جاعاسىنا كەلسە، تازشانىڭ سىيرىلاردى وتكىزە الماي تۇرغانىن كورىپتى. سوندا قىزدار:

— جاڭىلىرىڭ تازشاسى جاڭىلىپ قالعانىسىڭ، «باستامىشتىڭ سىيرى باستا» دەپ نەگە ايتپايسىڭ؟ — دەپتى.

ئۇسۇپ، قىزىل قاسقا سىردى ئۇسۇپ الپ «باستاعىشتىڭ سىرى باستا» دەگەندە سىرلار وزەننەن وتە شىعپىتى. سىردى خاننىڭ قوراسىنا ايداپ اپارپ «ساۋىلىغىردىڭ سىرى ساۋىل» دەسە، سىرلار تۈگەل ساۋىلىپتى. «بايلىغىردىڭ بۇزاۋى بايلان» دەسە ھەمپ بولغان بۇزاۋلار جاي - جايىنا بايلانا قالپىتى. ئۇن بولپ، ھل جاتاتىن مەزگىل كەلىپتى. خان قىزدارى توسەكتەرىنە جاتقاننان كەيىن بۇرىنغىلارى بويىنشا تاباندارىن مايىمەن سىلاتىپ ۇيىقتاۋعا ازىرلەنە باستاپتى. دەلداش تازى شانىڭ سىتەگەن سىتەپ جۇرپىتى.

دەلداشتىڭ جۇرس - تۇرىسىنان، ئس - ارەكەتتەرىنەن بۇرىنقى تازى ھەس، بۇل ئىر بىلگىش، اقلىدى جىگىت ھەنەن كىشى قىزى سەزىپتى، ونى اپەكەلەرىنە دە بىلىدەرمەپتى جانە ايلەن ۇقالاۋدى باسقارغا بىلىدەرمەي توقتاتىپ قويپتى. دەلداش تا بۇعان ماقول بولپتى.

كۈندەردىڭ بىرىندە ئۇش قىز سەرۋەندەپ وزەن جالاسىنا بارپىتى، سەرۋەندەپ جۇرپ وزەن سۇنا ئۇسۇپ تۇرغان دەلداشتىڭ بەينەسەن كىشى قىز كورپ قالپىتى. كورگەن كەزدە - اق عاشق بولپتى. دەلداش كۈندىز دالادا سىر باغىپ، كەش باتقاندا كەلەتىندىكتەن ونىڭ نۇر سىپاتىن خاننىڭ قىزى كورە الماي جۇرگەن ھەن. دەلداشتىڭ سۇداعى ساۋلەسەن كورپ قايتقاننان كەيىن ونىڭ ئىدارىن كورپ سويلەسۇ، سىرلاسۇ ئۇش كىشى قىزغا وي ئۇسپىتى. كەشەندە سىردان قايتقان دەلداشتى اۋاشا شاقىرىپ الپ، ئوزىنىڭ ماھاببات جۈنەندەگى ارمان - تىلەگىن بىلىدەرىپتى.

— بىزدىڭ اۋىلدا جۇرگەنىگە كوپ بولدى. سەنىڭ ھەلگە جاعىمدى ئس - ارەكەتتەرىڭ، مەنەز - قۇلقىڭ مەنىڭ وي - سانامدى وزىگە قاراي تارتىپ باۋراپ بارادى، سەنى سۈيەمەن،

ۋەمىرلىك جارى بولۇپ وتەمىن، ۋەسى تىلەگىمە قالاي قارايسىڭ؟ — دەپ سۇراپتى قىز. دەلداش قىزنىڭ سۆزدەرسىن ەستىگەن سولۇ «مەنىڭ ۋىدەن شىققانداق ماقساتىم جاۋعا كەتكەن ەلىمنىڭ كەگىن الپ، ارداقتى انامدى قۇتقارۋ ەدى، حاننىڭ قىزىن الامىن دەپ، ەبىر پالەگە قالىپ جۇرسەم قالاي بولغانى» دەگەن تەرەڭ ۋىعا شومىپ وتىرىپ:

— سەن بولساڭ تامام ەلدى بىلەگەن حاننىڭ قىزىسىڭ، مەن دە سەنى جاقسى كورىپ — اق ەجۇرمىن. ەبىراق سەنى مەن العان كۈندە اكەڭ: «تۈگى جوق كەدەيدىڭ بالاسى تازشا ەتيدى» دەپ نامىستانىپ ەكەۋىمىزگە ەجابر كورسەتسە قايتەمىز؟ — دەپتى. سوندا قىز:

— سەن قورۇقپا، حان بىزگە ەشقانداي ەجابر كورسەتە المايدى، مەن ەزىمنىڭ سۈيگەن تەڭمىدى ۋەسى كۈنگە دەپىن تابا الماي كەلگەن ەدىم، ەندى تاۋىپ وتىرمىن، اكەم مەنى ەوزى سىقىلدى حاننىڭ نەمەسە بايدىڭ بالاسىنا بەرمەك، ەبىراق مەن حاننىڭ، بايدىڭ بالاسى دەپ ەوز تەڭىم بولماغان، اقلىسىز اڭگۈدىكتەرگە قايتىپ بارماقپىن. مەن ەوز سۈيگەنمەن بۇل جالعاندا ايرىلماسپىن، ۋلسەم كورىم بىرگە بولسىن سەنمەن، — دەپ شىنايى ۋىپىن ايتىپتى.

دەلداش قىزعا ابدەن سەنىپ، ەكەۋى ناعىز ملحاببات بايلاپتى. ەسويتىپ، ەكەۋى ۋىناپ — كۈلىپ ەجۇرىپتى. ەبىر كۈنى قىز دەلداشتىڭ بۇرىنقى تازشا ەمەس ەكەننى ەبىلىپ، مۇندا قالاي كەلگەندىگىن سۇراپتى. دەلداش باسنان وتكەن ۋقىعالارنى تۈگەل ايتىپ بەرىپتى. كۈندىز قىز دەلداش سىمىر باغاتىن توعايعا بارىپ، دەلداشپەن بىرگە سەرۋەندەپ قايتىپ جۇرەتتىن بولپتى. دەلداش سارى الا تەگەشىن كورسەتپ، مىنگىزىپ سەيىل قۇرغىزىپتى. بۇلار ەبىرىن — ەبىرى بىرەر كۈن كورمەسە تۇرا المايتىن، شىن سۈيسكەن عاشىقتار بولپتى.

كۈندەردىڭ بىرىندە خاننىڭ بويچەتكەن قىزدارى كۈيەۋگە
 "تىۋ جايىن" سوز ەتسىپتى. "بارى دە وسلاي سستەۋدى لايىق
 كورپىتى. بۇل ماقساتتارىن اكەسىنە سەزدىرۋ "ۇشىن، بۇلار "ۇش
 پىسقان الما ازىرلەپ، شەشەلەرى ارقىلى اكەسىنە جبەرىپتى.
 شەشەلەرى المالاردى حان ورداسىنا اكەلىپ بەرىپتى. الما
 قىزىققان قومالعاي حان دەرەۋ پىشاقپەن كەسىپ جەۋگە
 كىغايلىناندا ايەلى توقتاتىپ الپ:

— بۇل المالاردى جەۋدەن بۇرىن ونىڭ نەلىكتەن كەلگەنن
 ويلان، المانى "ۇش قىزىڭ بەرگەن. نە "ۇشىن سلان جبەرگەنن
 تاۋىپ، ونان سولڭ جەسەڭ بولادى، — دەپتى. حان ويلانىپ:
 — قىزدارىم مەنى جاقسى كورىپ، اكەم جەسىن دەگەن
 شىعار، — دەپتى.

— جوق، بويچەتكەن قىز پىسقان المامەن تەڭ، ۋاقتى "وتىپ
 كەتسە الما "شىرىدى، بويچەتكەن قىزدىڭ دا ۋاقتى وتسە
 بولمايدى، "بىزدىڭ ەرگە شىعاتىن ۋاقتىمىز جەتتى دەگەنى، —
 دەپتى خانىمى.

حان ەلىندەگى بارلىق جىگىتتى جىناپ، قىزدارىنىڭ الدىنان
 وتكىزىدەك بولپتى. قىزدارىنا: «قالاعان جىگىتتەرىڭدى المامەن
 ۇرىپ بەلگىلەڭدەر» دەپ تاپسىرىپتى. حان ايتقاننىداي
 جىگىتتەردى جىناپ، قىزدارىنىڭ الدىنان وتكىزىپتى. ەكى
 ۇلكەن قىزى ەكى بايدىڭ بالاسىن المامەن ۇرىپ،
 سۈيگەندىكتەرىن "بىلدىرىپتى. "بىراق باي — كەدەيى بولمىپ
 جىنالعان سونشاما كوپ جۇرتنىڭ شىنەن كىشى قىزىنا لايىق
 جىگىت شىقپاپتى. حان قاراۋىنداعى ەلىنەن جان قالدىرماي
 جىناپتى، سوندا دا كىشى قىزىنىڭ سۈيگەنى تابىلماپتى. ەڭ
 سوڭىندا سىيرشى تازشانى (دەلداشتى) شاقىرىپ اكەلگەندە، قىز
 الماسىن سوعان ۇسىنىپ، ۇزىنىڭ سۈيەتىندىگىن "بىلدىرىپتى.
 كىشى قىزىنىڭ تازشانى سۈيگەنىنە حان قاتتى اشۋلانىپ،

نامىستانىپ:

— تامام ەلدەن ادام تايىلماعانداي جامان تازشانى قالاۋى قالاي؟ — دەپ قىزىن شاقىرىپ الپ ەل كوزىنشە سۇراققا الپتى، قىزدى قاتتى ۇيالىتىپ باعىتىنان تايىدېرماق بولپ، — مەنىڭ وسىنشا ەلىمەن ساعان لايىق ۇير دە جىگىت تايىلماي، وسى تازشانى ۇيىدىڭ بە؟ ۇزىڭنىڭ تەگىڭدى ۇمىتتىڭ با؟ حانىڭ، بايدىڭ بالالارىن نە ۇشىن قالامىسىڭ؟ — دەپتى.

— اكە، ەلىڭزدە جىگىت كوپ — اق، ۇيراق، مەن باي بالالارى دەپ ونەرسىز، اقىلسىز جىگىتتەردى قالامادىم. ۇزىمنىڭ كوڭىلىم تارتقان وسى ۇير تازشا بالانى ۇز تەڭىم دەپ تەگىنەن ۇستاپ وتىرمىن. بۇل جىگىتتى ۇسىز كەدەي، تازشا دەپ جاقتىرتىپلغانىڭىزبەن مەن ۇسىزدىڭ اناۋ كۇيەۋ بالالارىڭىزدان الدەقايدا ارتىق كورەمىن. اقىلى، زەرەكتىگى جاعىنان بولسىن ولاردان جوعارى، مۇنىڭ ونەرىن كەيىن كورەسىز، — دەپ جاۋاپ قايرىپتى. قايتاپ تۇرغان قالىڭ جۇرت قىزدىڭ ۇسوزىن قولداپ دۇ كوتەرىپتى. حان اشۋلانىپ:

— ەگەر تازشاعا شىنمەن تىيەتىن بولساڭ، مۇنىڭ وتاۋى انا سىير قورا، سوعان اپارپ ۇي ۇستاسىن دا، سوندا جاتاتىن بولسىن ەكەۋى، — دەپ ۋازىرلەرىنە ۇمىر ەتپتى. ۋازىرلەرى بۇل بۇيرىقتى تاباندا ورنىداپتى.

حان جاقسى كورگەن ۇلكەن ەكى قىزىنا ەكى جەردەن اسىل تاسپەن، التىن — كۇمىستەرمەن اشەكەيلەپ ساراي ورناتىپ، دۇنيە — مۇلىكتەرىن سارايلارنا تولتىرىپ بەرىپتى. ۇير كۇنى حان اۋىرىپ قالپتى، حانىڭ سىرقاتىن كورگەن باقىسى:

— تاقسىر، ۇسىزدىڭ سىرقاتىڭىزغا كىمىكتىڭ ەتى ەم بولادى. سونى العىزىپ پىسىرىپ جەسەڭىز جازىلاسىز، — دەپتى. حان دەرەۋ ۋازىرلەرىن شاقىرىپ، كىيىك اتا الاتىن

